Dalia Ostrauskienė,
Jurgis Sadauskas

Turgaus aikštė

2022 m. Telšių mieste vykdyta Turgaus aikštės, Birutės, Iždinės, Kęstučio ir Sinagogos gatvių dalių rekonstrukcija. Šių darbų metu rekonstruoti esami ir tiesti nauji lietaus nuotekų tinklai, rekonstruotos vandentiekio ir buitinių nuotekų trasos, įrengtas naujas gatvės apšvietimas, pakeista gatvės danga. Atsižvelgiant į tai, kad darbų vietos patenka į saugomas Telšių senojo miesto vietos (UK 16426) ir senamiesčio (UK 17133) teritorijas, prieš grunto judinimo darbus atlikti žvalgomieji tyrimai. Juos 2020–2021 m. atliko S. Sprindys (*ATL 2021 metais*, 2022, p. 405–407). Šių tyrimų metu nustatyta, kad didžiojoje rekonstrukcijos darbų zonos dalyje glūdi archeologinės vertės neturintys XIX–XX a. kultūriniai sluoksniai. Remiantis archeologinių tyrimų rezultatais, rekonstrukcijos darbų atkarpose, kuriose žvalgomųjų tyrimų metu nebuvo aptiktas archeologinis sluoksnis, rekomenduota vykdyti žemės judinimo darbus kartu atliekant žvalgymus. Žvalgymų metodika taip pat rekomenduota Turgaus aikštės centrinėje ir R dalyje iki 70 cm gylio bei esamų inžinerinių tinklų vietose.

Turgaus aikštės aplinkoje archeologiniai tyrimai vykdyti 1991, 1993, 1994, 1997, 2002–2003, 2010, 2019, 2020–2021, 2021 metais: 1991 m. – A. Merkevičius (*ATL 1990 ir 1991 metais*, 1992, p. 40–42), 1993 m. – L. Martinavičienė, D. Karalienė (*LIIR*, f. 1, b. 2132–3), 1994, 1997 m. – D. Karalienė (*ATL 1994 ir 1995 metais*, 1996, p. 251–254; *LIIR*, f. 1, b. 2906), 2002–2003 m. – D. Karalienė ir L. Valatkienė (*ATL 2003 metais*, 2004, p. 236–237), 2010 m. – B. Lisauskaitė (*ATL 2010 metais*, 2011, p. 389–392), 2019 m. – T. Ivanauskas (*ATL 2019 metais*, 2020, p. 527), 2020–2021 m. – J. Sadauskas, S. Sprindys, M. Jurgauskaitė, (*ATL 2021 metais*, 2022, p. 402–407,

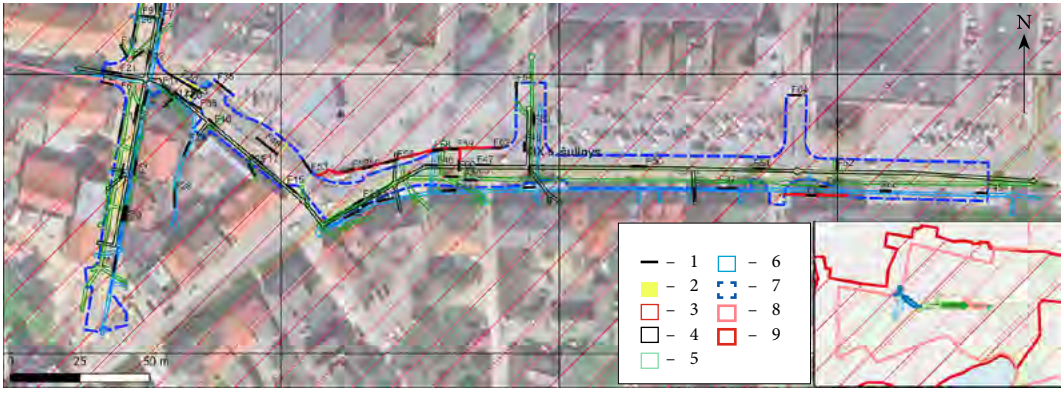

1 pav. Situacinis planas: 1 – 2022 m. fiksacijų vietos; 2 – architektūrinės struktūros; 3 – apšvietimo tranšėjos; 4 – buitinių nuotekų tranšėjos; 5 – lietaus nuotekų tranšėjos; 6 – lietaus nuotekų tranšėjos; 7 – važiuojamoji kelio dalis; 8 – Telšių senojo miesto vieta; 9 – Telšių senamiestis. J. Sadausko brėž.

Fig. 1. Situation plan: 1 – 2022 recording locations; 2 – architectural structures; 3 – street lighting trench; 4 – household sewer trenches; 5 – storm drain trenches; 6 – storm drain trenches; 7 – part of the carriageway; 8 – site of old Telšiai; 9 – Telšiai Old Town.

2 pav. XIX a. II pusės Telšių miesto šulinio fragmentas. J. Bagdono nuotr.

Fig. 2. The part of the Telšiai city well from the second half of the 19th century.

616). Aktualiausi 2020–2021 m. S. Sprindžio tyrimai Turgaus aikštėje.

2022 m. Turgaus aikštės, Birutės, Iždinės, Kęstučio, Sinagogos gatvių dalių rekonstrukcijos metu žvalgytas 5101,5 m^2 plotas, iki įžemio – apie 3800 m^2 (1 pav.). Žvalgymų metu daugiausia fiksuoti iki 3,4 m storio XIX–XXI a. datuojami kultūriniai sluoksniai. Turgaus aikštės centrinėje dalyje nuo apie 80 cm gylio fiksuotas apie 70 cm storio archeologiškai vertingas XVII–XVIII a. kultūrinis sluoksnis. Taip pat atidengta pavienių mūrinių ir medinių konstrukcijų. Birutės gatvės ŠR pusėje atidengtos dviejų XIX a. II pusės–XX a. pradžios pastatų bei XX a. grindinių liekanos, Iždinės gatvėje aptiktas XIX a. II pusės Telšių miesto šulinio, funkcionavusio iki XX a. 6 dešimtmečio, fragmentas. Kęstučio gatvėje važiuojamojoje dalyje atidengtas XIX–XX a. I pusės medinis vamzdis. Atlikti aptiktų konstrukcijų architektūriniai tyrimai.

Pamatas 1 dėl natūros duomenų fragmentiškumo yra preliminariai datuojamas XIX a. II puse ir siejamas su šiuo laikotarpiu kartografiniuose šaltiniuose rodomu mediniu užstatymu. Tikslių pamato sąsajų su vėlesniu užstatymu dėl pamato suardymų nenustatyta, bet yra galimybė, kad pamatai galėjo būti naudojami ir vėlesniu laikotarpiu vykdytų statybų metu.

Pamatas 2 gali būti datuojamas dvejopai, nes identifikuotos statybos medžiagos yra aptinkamos tiek XIX a II pusėje, tiek ir XX a. pradžios laikotarpiu datuojamuose pastatuose. Pirmoji išvada gali būti tokia, kad dalis šio pamato buvo suformuota dar XIX a. II pusėje, bet ir pamato konstrukcija buvo naudojama vėlesnių perstatymų metu. Antroji išvada – šis pamatas gali būti siejamas su pastato atstatymu po 1908 m. gaisro. Pamato liekanoje taip pat pastebėta mažiausiai dviejų remontų ar rekonstrukcijų, kurie turėjo būti vykdomi iki Antrojo pasaulinio karo ir tarybiniu laikotarpiu, žymių. Užstatymas šioje vietoje egzistavo maždaug iki XX a. 9 dešimtmečio, kai įgyvendinant Telšių senamiesčio regeneracijos projektą čia žymėti nevertingi ūkinės ar panašios paskirties pastatai buvo nugriauti.

Aptikta medinio šulinio liekana (2 pav.) datuojama XIX a. II puse ir yra siejama su Telšių miesto šuliniu, kuris buvo užfiksuotas įvairiais laikotarpiais darytose fotografijose ir, vertinant duomenų visumą, jis šioje vietoje funkcionavo iki XX a. 6 dešimtmečio, kai rekonstruojant miesto centrinę dalį buvo užpiltas, o virš jo suprojektuota važiuojamoji gatvės dalis.

Žvalgymų metu aptiktas ir inventorintas 21 charakteringiausias radinys: – 7 monetos (LDK šilingas, 1811 m. 2 kapeikos, 1828 m. pfeningas, 1842 m. 2 kapeikos, 1882 m. 3 kapeikos, 1933 m. 10 kapeikų), 2 sagos, plomba, žibalinės lempo reguliatorius, švininis pakabukas, diržo sagtis ir 2 neaiškios paskirties metaliniai dirbiniai bei 6 buitinės keramikos šukės.

Radiniai perduoti ŽMA. Tyrimų metu aptikti radiniai datuojami XIX–XX a. Smulkūs dėl menkos mokslinės vertės ar nedidelio dydžio radiniai neinventorinti.

2022 m. žvalgymų metu aptiktos architektūrinės struktūros papildė Telšių miesto istoriją. Aptiktas archeologiškai vertingas XVII–XVIII a. kultūrinis sluoksnis patikslino paplitimo ribas.

Turgaus Square

The 2022 field survey (5101.5 m^2 with roughly 3800 m^2 reaching sterile soil) during the reconstruction of Turgaus Square and parts of Birutės, Iždinės, Kęstučio, and Sinagogos Streets in Telšiai (W Lithuania) (Fig. 1) revealed 19th–21st-century cultural layers up to 3.4 m thick as well as architectural structures: a 19th – first half of the 20th-century wooden pipe, the remains of second half of the 19th – early 20th-century buildings and 20th-century paving, and part of a Telšiai city well from the second half of the 19th century (Fig. 2).

UKMERGĖ

Birutė Lisauskaitė

Žvalgomieji tyrimai Ukmergėje

2022 m. Ukmergės senamiesčio (UK 17116), senojo miesto vietos (UK 2990) teritorijose, Bažnyčios g. 18, Bugenių g. 6, Darbininkų gatvėje, Kalkių g. 7, 10, Klaipėdos g. 17, Kranto g. 5, 7, Paupio g. 31, 37, Vytauto g. 25, prieš pradedant nuotekynės tinklų išvadų įrengimo ar rekonstravimo darbus buvo atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai (1 pav.).

Ukmergės miestas susiformavo šalia piliakalnio, ant kurio stovėjusi pilis. 1387 m. buvo įsteigta bažnyčia. Ji stovėjusi Bažnyčios gatvėje, toje pat vietoje, kur dabar stovi jau ketvirta katalikų bažnyčia, pastatyta 1820 m. Dėl patogios geografinės padėties ir svarbių kelių mazgo Ukmergėje plėtojosi prekyba ir amatai, daugėjo gyventojų. XV a. pabaigoje–XVI a. pradžioje išryškėjo antroji kelių sankryža su turgaus aikšte, žymėjusi vėlesnį miesto plano raidos etapą. 1654–1667 m. karo pradžioje miestą sudegino rusų kariuomenė, 1656 m. užėmė švedai ir mieste stovėjo jų įgula. 1711–1712 m.

1 pav. Tyrimų situacijos planas: 1 – tyrimai nuotekų išvadų tinklų vietose; 2 – tyrimai Darbininkų gatvėje. B. Lisauskaitės brėž.

Fig. 1. Situation plan of the investigation: 1 – the investigations at the site of sewer laterals, 2 – the investigation on Darbininkų Street.